

УДК 631.115.8
© 2013

А.Є. ВЕЛИЧКО,
кандидат економічних наук

Степовий зональний НДЦ
продуктивності АПК

ФОРМУВАННЯ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ – ДІЄВИЙ ШЛЯХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розглянуті умови формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та їх вплив на подальший розвиток сільських громад через зміцнення економічної основи сільського розвитку – господарств населення, малих та середніх товаровиробників сільськогосподарської продукції.

Постановка проблеми. Аграрний сектор України (сільське господарство, харчова і переробна промисловість) забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує 17 % валового внутрішнього продукту та близько 60 % фонду споживання населення. Крім того, аграрний сектор є одним з основних бюджетоутворювальних секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становила 8–9 %, а також займала друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту [1].

Сільське господарство сприяє розвитку інших галузей, які поставляють засоби виробництва та споживають продукцію сільського господарства як сировину, а також надають транспортні, торговельні та інші послуги. Особлива роль аграрного сектору в соціально-економічному житті країни обумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагоме місце на міжнародному продовольчому ринку. Сільськогосподарська діяльність проводиться майже на всій території країни. У сільській місцевості мешкає третина загальної кількості населення [2].

Незважаючи на важливість задач, які вирішує аграрний сектор, серед інших галузей економіки він має і найгостріші проблеми: це відсутність мотивації до праці, зниження демографічно-відтворювального і трудового потенціалу сіл, бідність, трудова міграція, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та вимирання сіл. Середньорічна заробітна пла-

та в сільському господарстві є найнижчою серед галузей економіки [4, 5].

Усе це свідчить про те, що сільські території сьогодні є однією з найбільш незахищених ланок. На відміну від України в країнах Європейського Союзу процес зменшення економічного і соціального значення аграрного сектору в розвитку сільської місцевості відбувався поступово і в сільській місцевості успішним чином розвивалися різноманітні форми малого підприємництва. В Україні ж занепад сільського господарства та трансформація господарських структур у галузі не стали успішним поштовхом до розвитку сільських територій в інших напрямках, відмінних від звичайних традицій ведення сільського господарства в нашій державі. У країнах ЄС це було поступовим процесом, який можна було пом'якшити, наприклад, урядовим втручанням у формі дотацій. Структурні ж зміни в аграрній сфері України відбулися швидко і пов'язані з гострими економічними і соціальними проблемами, які не можна розв'язати традиційними методами. За таких умов об'єктом державної підтримки й уваги повинні стати насамперед сільські громади, значення яких з часом, як показує досвід європейських країн, зокрема й Польщі, буде зростати [2].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Актуальність розвитку кооперативного руху спонукала вітчизняних учених М. Алімана, В. Гончаренко, В. Демчика, В. Зіновчука, М. Маліка, В. Марочко, А. Пантелеймоненко, В. Семчика, А. Морозова до всебічного дослідження кооперативних організацій не тільки з метою використання досвіду та краєвих традицій кооперативного

руху, а також широкої популяризації та розповсюдження кооперативних знань.

Метою даної роботи було дослідити формування обслуговуючих кооперативів на сільських територіях Дніпропетровської області.

Викладення основного матеріалу. Актуальність проблем розвитку сільських територій активізувала відповідні дослідження, основним завданням яких є обґрунтування засад сталого розвитку сільських територій з урахуванням забезпечення належного рівня якості життя сільських жителів, підвищення статусу та ролі сільської громади. З метою вирішення цих проблем Кабінетом Міністрів України затверджено Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року. Основними завданнями програми є забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, зростання його заможності, культури і духовності.

Все це неможливо без створення організаційно-правових та соціально-економічних умов для комплексного розвитку сільських територій, наближення та вирівнювання умов життєдіяльності міського та сільського населення; підвищення рівня ефективної зайнятості, посилення мотивації сільського населення до розвитку підприємництва у сільській місцевості як основної умови підвищення рівня життя; підтримка конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах інтеграції України у світовий економічний простір; подолання стихійності та тінізації аграрного ринку; створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення [1].

Економічну основу сільських територій складають господарства населення, малі та середні сільськогосподарські виробники. На сьогодні в Україні налічується близько 4,5 млн господарств населення, які відіграють надзвичайну роль у розвитку аграрної економіки. Частка господарств населення у сільськогосподарському землекористу-

ванні становить 45 %. При цьому частка у виробництві валової продукції сільського господарства – 48,2 %. Господарства населення виробляють близько 80 % молока, 97 % картоплі, 84 % овочів, плодів та ягід, 75,7 % м'яса великої рогатої худоби, 56,7 % м'яса свиней та 18,5 % м'яса птиці. Але через відсутність постійно діючих маркетингових каналів збуту сільськогосподарської продукції, низьку конкурентоспроможність та якість селяни втрачають можливі доходи.

Одним із шляхів зміцнення господарств населення та формування середнього класу на селі є формування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Кооперативи є інструментом об'єднання малими виробниками сільськогосподарської продукції власних ресурсів і здійснення спільних стратегій на ринках продукції, послуг і засобів виробництва.

Для зміцнення основи розвитку сільських територій та розвитку обслуговуючих кооперативів 15 травня 2012 року в Києві стартувала Ініціатива “Рідне село”, яка передбачала підвищення якості життя сільського населення через зміцнення сільської економіки, налагодження соціальної інфраструктури, покращення довкілля.

Основні положення Ініціативи були розроблені Міністерством аграрної політики та продовольства України за участі Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад, профільних громадських організацій, аграрної науки, міжнародних експертів та аграріїв. Ініціатива “Рідне село” є частиною процесу соціо-економічної модернізації аграрного сектору, напрямки та заходи якої спільно напрацьовуються нині Міністерством аграрної політики та продовольства України, державними органами виконавчої влади, аграрною наукою, громадськими організаціями в межах проекту Стратегії розвитку аграрного сектору.

Основний принцип виробничої частини Ініціативи “Рідне село” є перенесення акценту державної підтримки на малого та середнього сільськогосподарського виробника, тобто розвиток кооперативного руху в Україні.

Ініціатива спрямована за двома напрямками та відповідно двома етапами у часі:

- зміцнення економіки господарств населення, фермерських господарств;

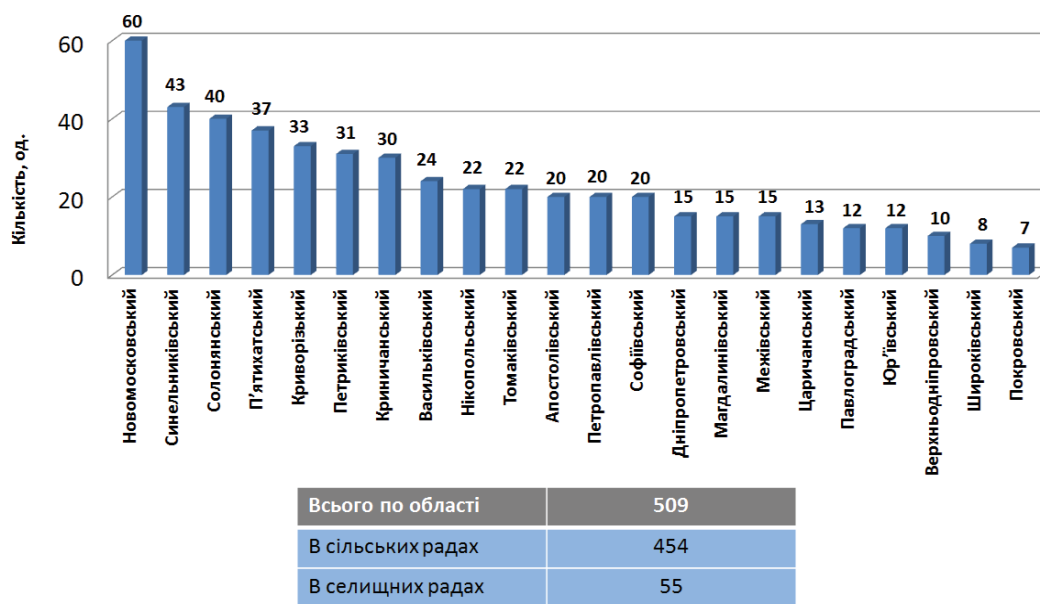

Рис. 1. Запланована кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на територіях сільських / селищних рад Дніпропетровської області

- підтримка сільськогосподарської кооперації як дієвого механізму підвищення конкурентоспроможності малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції.

У межах діючих програм розвитку аграрного сектору напрями фінансування сформовано таким чином, щоб у першу чергу підсилити господарства населення і на цій основі сприяти формуванню та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Ключовими партнерами у реалізації Ініціативи "Рідне село" є Міністерство аграрної політики та продовольства України, сільські громади, аграрії-виробники, освітяни та науковці.

В опитуванні щодо важливості формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів брали участь 288 голів сільських та 35 голів селищних рад Дніпропетровської області [3]. Аналіз даних опитування в рамках Ініціативи показав, що керівники територіальних громад розуміють важливість кооперативного руху: на території області в перспективі планується створити 71 виробничий (55 у сільських радах та 16 у селищних) та 509 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (рис. 1).

По видах діяльності сільськогосподарські

обслуговуючі кооперативи розподіляються на 22 переробних (18 у сільських радах, 4 у селищних), 204 заготівельно-збутові (188 у сільських радах, 16 у селищних), 44 поставальницькі (40 у сільських радах, 4 у селищних), 140 сервісних (129 у сільських радах, 11 у селищних), 96 багатофункціональних (76 у сільських радах, 20 у селищних) та 3 кооперативи інших видів діяльності (всі у сільських радах). Найбільш важливими видами діяльності для подальшого ефективного розвитку сільських територій голови сільських та селищних рад визначили заготівельно-збутові кооперативи, які змогли б надавати якісні послуги щодо заготівлі та формування достатньо великих за обсягами партій належної якості молока, м'яса, картоплі, овочів, фруктів та ягід, їх зберігання та організацію доступу до ринків збуту. Створення кооперативів передбачає надання послуг їх членам та іншим особам територіальної громади, нові додаткові робочі місця, розвиток інфраструктури сіл (рис. 2).

На думку 232 (78 %) респондентів, найбільш важливим фактором, що стримує розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні, є нестача коштів для

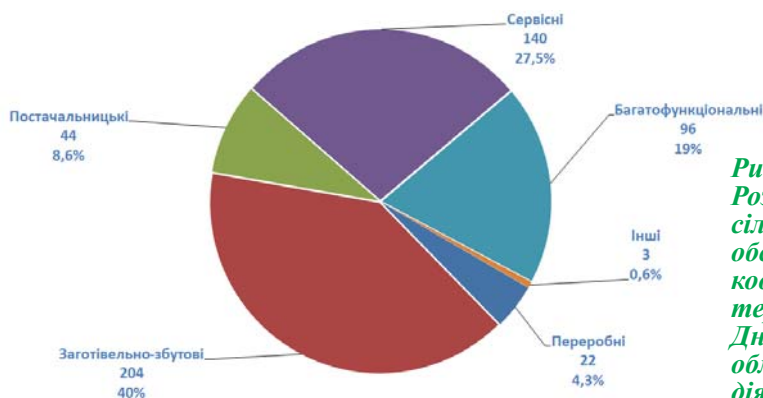

Рис. 2.
Розподіл сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у територіальних громадах Дніпропетровської області за видами діяльності

створення. Найменш важливий фактор – відсутність інформації про переваги діяльності кооперативів. 101 респондент (31,3 %) визначив даний напрям одиницею.

Розглядаючи форми підтримки з боку держави, яка сприяла б розвитку та створенню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, респонденти найважливішим фактором назвали пільговий режим оподаткування – 219 рад (67,8 %) – і визначили

його п'ятіркою. Найменш важливий фактор – інформування та дорадництво: 162 ради (50,2 %) – визначили його одиницею.

Якщо розглянути напрями діяльності обслуговуючих кооперативів, то респонденти визначають найбільш пріоритетним заготівлю молока. 202 ради (62,5 %) визначили його п'ятіркою. Одиницею – 235 рад (72,8 %) – оцінили заготівлю трав як найменш пріоритетний напрям.

Висновки

Незважаючи на позитивні аспекти розвитку сільських територій Дніпропетровської області, мають місце й негативні явища, які потребують термінового усунення.

Одним із шляхів вирішення викладених питань є розвиток на сільських територіях виробничої та обслуговуючої кооперації. Це дозволить знизити собівартість продукції, яку виробляють господарства населення та інші сільськогосподарські виробники, підвищити її якість, полегшити доступ до організованих ринків збуту, підвищити доходи учасників кооперативів, збільшити виробництво сільськогосподарської продукції, надавати якісні послуги з

обслуговування сільського населення, зміцнити економічну основу господарств населення, малих та середніх товаровиробників, створити додаткові робочі місця на селі, підвищити якість життя селян через зміцнення сільської економіки та розвиток інфраструктури сіл.

Термінове вирішення даних питань сприятиме раціональному використанню природних ресурсів, покращенню демографічної ситуації, забезпеченню повної зайнятості працездатного населення, поліпшенню добробуту селян та розширенню асортименту і якості наданих їм послуг, покращенню екологічної надійності сільських територій.

Бібліографія

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів від 19 верес. 2007 р. № 1158 // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 3–57.
2. Сільське господарство України. Статистичний збірник, 2011 / За ред. *Н.С. Власенко*. – К., 2012. – 250 с.
3. Статистичний щорічник Дніпропетровської області, за 2011 рік / За ред. *О.М. Шпильової*. – Дніпропетровськ, 2012. – 280 с.

4. *Дієсперов В.С.* Соціальний статус селянина – критерій сільського розвитку / *В.С. Дієсперов* // Інституціональні засади трансформації в аграрній сфері: зб. матеріалів 30-річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (20–21 червня 2011 р.). – К.: ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2011. – 205 с.
5. *Гоголь Т.В.* Про розвиток соціальної інфраструктури села / *Т.В. Гоголь* // Економіка АПК. – 2003. – № 11. – С. 132–136.

Рецензент – доктор економічних наук, професор **І.І. Вініченко**